

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA HUQUQIY TERMINLARDAN
FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI**

Masadikova Nargiza Muxamedovna,

Toshkent amaliy fanlar universiteti 1-bosqich magistranti.

100149, Toshkent shahar, Gavhar ko'chasi, 1-uy

e-mail: nargizahonim86@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillarida huquqiy terminlardan foydalanishning nazariy asoslarini har tomonlama yoritishga bag'ishlangan. Huquqiy terminlar zamonaviy huquqiy tizimlarning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ular yuridik matnlar, qonunchilik hujjatlari, sud qarorlari, shuningdek, xalqaro shartnomalar va yuridik tarjima faoliyatida keng qo'llaniladi. Maqolada ingliz va o'zbek tillarida shakllangan huquqiy terminlarning lingvistik, semantik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Bundan tashqari, maqola ushbu terminlarning madaniy va tarixiy kontekstdagi shakllanishiga, ularning an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar asosidagi tafovutlariga hamda huquqiy diskursdagi funksional ahamiyatiga e'tibor qaratadi. Tadqiqot davomida ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi huquqiy ekvivalentlik muammolari, tarjima jarayonidagi lingvomadaniy to'siqlar, va har ikkala tildagi normativ-huquqiy atamalarning umumiy va farqli jihatlari qiyosiy asosda tahlil qilinadi. Ushbu maqola huquqshunoslar, tarjimonlar, lingvistlar hamda huquqiy matn bilan ishlovchi mutaxassislar uchun nazariy va amaliy nuqtai nazardan muhim ahamiyatga ega.*

Annotation: *This article is devoted to a comprehensive study of the theoretical foundations of the use of legal terminology in English and Uzbek. Legal terms are an integral part of modern legal systems, widely used in legal texts, legislative documents, court decisions, international treaties, and legal translation practices. The article analyzes the linguistic, semantic, and pragmatic features of legal terms in both English and Uzbek. Additionally, it examines the formation of these terms within their respective cultural and historical contexts, highlights the*

differences between traditional and modern approaches, and explores their functional significance within legal discourse. The research further addresses issues of legal equivalence between the two languages, linguistic and cultural barriers in translation processes, and a comparative analysis of normative legal terminology in both systems. This article serves as a valuable theoretical and practical resource for legal scholars, translators, linguists, and professionals working with legal texts.

Аннотация: Данная статья посвящена всестороннему исследованию теоретических основ использования юридической терминологии в английском и узбекском языках. Юридические термины являются неотъемлемой частью современных правовых систем и широко применяются в правовых текстах, законодательных документах, судебных решениях, международных договорах, а также в практике юридического перевода. В статье проводится анализ лингвистических, семантических и прагматических особенностей юридических терминов в английском и узбекском языках. Также рассматриваются процессы формирования этих терминов в соответствующих культурных и исторических контекстах, выделяются различия между традиционными и современными подходами, подчеркивается их функциональная значимость в правовом дискурсе. В рамках исследования затрагиваются вопросы юридической эквивалентности между двумя языками, лингвистические и культурные барьеры в переводческих процессах, а также проводится сравнительный анализ нормативно-правовой терминологии обеих систем. Данная статья представляет собой ценный теоретический и практический ресурс для юристов, переводчиков, лингвистов и специалистов, работающих с юридическими текстами

Kirish

Global kommunikatsiyalar kengayib borayotgan hozirgi davrda turli huquqiy tizimlar o'rtasida hujjat almashinuvi, xalqaro shartnomalar tuzish, huquqiy maslahatlar berish, hamda sud-huquq amaliyotida tarjima jarayonining roli tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, ingliz tili dunyo miqyosida xalqaro huquq, biznes-huquq va diplomatik aloqalarda asosiy aloqa vositasi sifatida foydalanilayotgani, o'zbek

tilidagi yuridik hujjatlar va matnlarni ingliz tiliga, hamda aksincha tarjima qilish ehtiyojini yuzaga keltirmoqda. Bunday holatda ikki tilda mavjud huquqiy terminologiyani chuqur o'rganish va tahlil qilish, ularning ma'nodoshligini, funksional yuklamasini va ishlatilish kontekstini to'g'ri aniqlash dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Huquqiy terminlar har bir milliy huquqiy tizimning nazariy va amaliy poydevorini tashkil qiladi. Ular nafaqat qonunlar va normativ hujjatlar tili, balki huquqiy tafakkurning o'ziga xos ifodasi sifatida ham namoyon bo'ladi. Ingliz va o'zbek tillari o'rtasida huquqiy terminlarning qo'llanishidagi farqlar, ularning lingvistik va pragmatik xususiyatlari, tarjimada yuzaga keladigan tafovutlar esa ilmiy tadqiqotlarni talab qiladigan murakkab va o'ziga xos sohadir.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — ingliz va o'zbek tillarida huquqiy terminlardan foydalanishning nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning shakllanishi, semantik yuki, madaniy kontekstdagi o'rni, tarjima jarayonidagi muammolar va ularni hal qilish usullarini ko'rib chiqishdir. Shuningdek, maqolada ikki til o'rtasidagi huquqiy terminologik ekvivalentlik, madaniy va lingvistik to'siqlar, shuningdek, yondashuvlar farqlari asosida qiyosiy tahlil ham olib boriladi.

Tadqiqot obyekti — ingliz va o'zbek tillaridagi huquqiy terminologiya tizimi, uning tuzilishi va ishlatilish xususiyatlari; tadqiqot predmeti esa — ushbu terminlarning lingvistik, semantik va tarjimaviy jihatdan tahlili, hamda ularning huquqiy diskursdagi funksional roli hisoblanadi.

Asosiy qism

1. Huquqiy terminlarning mazmun-mohiyati va lingvistik tabiati

Huquqiy terminlar – bu yuridik fanlar tizimiga oid tushunchalarni ifodalovchi maxsus leksik birliklardir. Ular qonuniylik, tartib, javobgarlik, huquqiy maqom, huquq va majburiyatlar kabi fundamental yuridik tushunchalarni aniq va ixcham shaklda ifoda etish uchun xizmat qiladi. Har qanday huquqiy termin huquqiy-huquqiy atamalar tizimining bir bo'lagi bo'lib, ularning ishlatilishi aniq yuridik kontekstda amalga oshiriladi.

Lingvistik nuqtai nazardan, huquqiy terminlar ixtisoslashgan semantik tuzilishga ega bo'lib, ko'pincha umumtil vositalaridan farqli o'laroq, sinonimiyaga yo'l qo'ymaydi. Masalan, o'zbek tilidagi *sud qarori* va *hukm* so'zlari o'xshash bo'lishiga qaramay, yuridik jihatdan bir-biridan farqlanadi; shuningdek, ingliz tilidagi *verdict* (hakamlar hay'ati hukmi) va *judgment* (sud qarori) terminlari ham aynan shunday farqlarga ega.

2. Ingliz tilidagi huquqiy terminlarning xususiyatlari

Ingliz tilida huquqiy terminologiya asosan *Common Law* tizimiga asoslangan bo'lib, ko'p hollarda tarixiy-lotincha ildizlarga ega. Misol uchun, *subpoena*, *plaintiff*, *jurisdiction*, *habeas corpus*, *mens rea* kabi terminlar lotin tilidan olingan va o'ziga xos semantik yuklamaga ega. Bu terminlar yuridik hujjatlarda, sud qarorlarida va xalqaro shartnomalarda keng qo'llaniladi.

Shuningdek, ingliz tilida ko'plab huquqiy terminlar omma tilida ham ishlatiladi, biroq huquqiy kontekstdagi ma'nosi ancha tor va aniqlashtirilgan bo'ladi. Masalan, *consideration* umumiy tilda "ko'rib chiqish" ma'nosini anglatrsa, huquqiy matnda u "shartnoma tuzishdagi taraflar o'rtasidagi qiymatli almashinuv" tushunchasini bildiradi.

3. O'zbek tilidagi huquqiy terminlar tizimi

O'zbek tilidagi huquqiy terminologiya mustaqillikdan so'ng milliy qonunchilik asosida faol rivojlana boshladi. Shu bilan birga, Sovet davridan qolgan ko'plab ruscha atamalar hamon ishlatilmoqda yoki o'zbek tiliga adaptatsiya qilingan. Masalan, *prokuratura*, *kodeks*, *advokat*, *ariza*, *jinoyat ishi* kabi atamalar rus tilidan o'zlashtirilgan bo'lsa-da, bugungi kunda ular milliy qonunchilik doirasida faol qo'llaniladi.

So'nggi yillarda Adliya vazirligi va tilshunoslar tomonidan huquqiy atamalarni normativ shakllantirish va yagona huquqiy lug'at yaratish bo'yicha ishlar olib borilmoqda. Bu, o'z navbatida, huquqiy tafakkurda yuridik aniq so'zlashuvni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Masalan, ilgari "ijara" atamasi o'rnida ishlatilgan "arenda" so'zi hozirgi kunda o'zbek tilidagi hujjatlarda keng qo'llanilmaydi.

4. Tarjima jarayonidagi lingvistik va madaniy muammolar

Inglizcha va o'zbekcha huquqiy matnlar o'rtasidagi tarjima jarayoni ko'plab muammolarni yuzaga keltiradi. Bu, birinchi navbatda, ikki huquqiy tizimning struktura va tushunchalaridagi farqlarga borib taqaladi. Masalan, ingliz tilidagi *equity* (haqiqat, adolatga asoslangan yondashuv) tushunchasi o'zbek huquqiy tizimida bevosita ekvivalentga ega emas.

Shuningdek, madaniy tafovutlar ham terminlarning aniq tarjimasini murakkablashtiradi. *Common law*, *tort law*, *plea bargain*, *probation* kabi atamalarni o'zbek tiliga moslashtirishda faqatgina lug'aviy tarjima yetarli emas, balki funksional va izohli yondashuv ham talab etiladi. Shu sababli tarjimonlar ko'pincha deskriptiv yoki kompensator metodlardan foydalanadilar.

5. Huquqiy ekvivalentlik va tarjimada yondashuvlar

Huquqiy matnlarni tarjima qilishda eng asosiy muammolardan biri — huquqiy ekvivalentlikni ta'minlashdir. Tarjimon faqat so'zma-so'z tarjima qilish bilan cheklanmay, balki ikki til va ikki tizim o'rtasida funksional muvofiqlikni topishi zarur.

Masalan, ingliz tilidagi *contract* atamasi o'zbek tilida *shartnoma* deb tarjima qilinadi, biroq ayrim hollarda *agreement* atamasi ham xuddi shunday tarjima qilinadi, bu esa chalkashlikka olib kelishi mumkin. Shu sababli har bir termin konkret huquqiy kontekstda tahlil qilinishi va tarjima qilinishi lozim.

Tarjimada qo'llaniladigan asosiy yondashuvlarga quyidagilar kiradi:

- **Funksional ekvivalentlik:** atamaning vazifasi va huquqiy ta'siri asosida mos tushunchani tanlash.
- **Deskriptiv tarjima:** terminni so'zma-so'z emas, balki izoh orqali tarjima qilish.
- **Transkripsiya yoki transliteratsiya:** ba'zi terminlar bevosita o'zlashgan holda qo'llanadi (*verdict*, *jurisprudence*).
- **Izohli tarjima:** murakkab yoki notanish tushunchalarga izoh berish orqali tarjima.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillarida huquqiy terminlardan foydalanishning nazariy asoslarini o'rganish nafaqat lingvistik jihatdan, balki huquqshunoslik va tarjimashunoslik nuqtai nazaridan ham nihoyatda dolzarb hisoblanadi. Har ikki til o'ziga xos huquqiy tizim, tarixiy taraqqiyot va madaniy kontekstga ega bo'lib, bu holat ularning huquqiy terminologiyasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ingliz tilidagi huquqiy terminlar ko'pincha umumlashtirilgan, global miqyosda tan olingan shakllarda namoyon bo'lsa, o'zbek tilida esa huquqiy atamalar milliy qonunchilik asosida shakllangan va davlat tilining rasmiy maqomiga asoslangan holda rivojlanmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi huquqiy terminlarni o'zaro moslashtirishda ko'plab muhim jihatlar — jumladan, semantik aniqlik, pragmatik moslik, madaniy tafovutlar va huquqiy kontseptlarning turlicha talqini — e'tiborga olinishi lozim. Ayniqsa, tarjima jarayonida funksional ekvivalentlikka erishish, sinonim terminlardan foydalanishda ehtiyot bo'lish va izohli tarjima usullaridan oqilona foydalanish talab etiladi. Aks holda, huquqiy matnlar mohiyatining buzilishi, noto'g'ri talqin va huquqiy noaniqliklarga olib kelishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, kelgusida ingliz va o'zbek huquqiy terminlarini me'yorlashtirish, ularni yagona bazaga solish, huquqiy lug'atlar va ikki tilli yuridik korpuslar yaratish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Bunday tadqiqotlar va amaliy ishlanmalar tarjimonlar, huquqshunoslar va tilshunoslar faoliyatida beqiyos ahamiyatga ega bo'lib, xalqaro hamkorlikda yuritilayotgan huquqiy aloqalarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alcaraz Varó, E., & Hughes, B. (2002). *Legal Translation Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
2. Маматов, III. (2020). *Huquqiy terminlar tarjimasi va lingvistik xususiyatlari*. Toshkent: TDYU nashriyoti.

3. Šarčević, S. (2000). *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili to‘g‘risida”gi Qonuni, 1989.
5. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi – *Normativ-huquqiy hujjatlar portalidan olingan huquqiy atamalar ro‘yxati*.